

Wordt syn Conscientie door sweerelts versantien,
[Al thoont u de weerelt haer schoon samblantiën
Laetse vaeren en blyft in den Wech des heeren,
[soo en sydy niet verblint jn al haer substantien
Sydy jn haeren Doolhof Wilter Ras uyt keeren,
[ofte anders Blyft ghy jn Duyster Verleeren
Want eeuwigh te Doolen is Groot verdriet,
[de Weirelt is Idel en ghy Broos als een waeyende Rict.

Anno — 1 7 0 3.

Dr P. De Keyser.

BIBLIOGRAFIE :

- E. Viollet - Le-Duc - Dictionnaire raisonné de l'Architecture française du XIe au XVIe siècle, Tome 6e, p. 152, Labyrinthe.
L. Pâris. - Mémoire du mobilier de Notre-Dame de Reims.
M. Amé. - Carrelages émaillés du moyen-âge et de la renaissance.
C. Eulant. - Manuel d'archéologie française, I Architecture religieuse (1902) p. 719. Accessoires de l'architecture religieuse : labyrinthe (met afbeeldingen).
A. Van Werveke. - De vloer der Groote Zaal van het Stadhuis. Bulletin der Mij. van Geschied- en Oudheidkunde, 1907, blz. 138 (met afbeeldingen).
F. De Potter. - Gent door de eeuwen heen, I, 210.

Het " Houten Muziek ,, van Hamme-Zogge en de Fantasie-Muzieker.

Bij zijne opzoekingen naar materiaal en documenten voor de folklore-tentoonstelling te Gent, had Prof. Dr Paul De Keyser het geluk de hand te kunnen leggen op eene verzameling instrumenten van de volksmaatschappij " Het Houten Muziek ,, van Hamme-Zogge.

Naar aanleiding van deze vondst verzocht de heer De Keyser mij, de aantekeningen welke ik bezat over het "Houten Muziek", en de fantasie-muzieken, in de "Oostvlaamsche Zanten", te publiceeren.

Deze aantekeningen dagteekenen uit de jaren 1913 en 1914.

Mijne bronnen waren: Het archief van de maatschappij "Het Houten Muziek", van Hamme-Zogge, bestaande uit een paar schrijfboeken met de boekhouding der maatschappij van af 1868 tot 1913, en een reglement. 2° Een tiental plakbrieven en programma's van feestelijkheden en festivals ingericht door "fantasie-muzieken". 3° Mondelinge inlichtingen van wijlen de heeren Fr. Moortgat en L. Van Driessche, gewezen commissieleden van "Het Houten Muziek", van Hamme-Zogge.

*
* *

Wat is eigenlijk een "Houten Muziek", en wat bedoelt men met den naam "fantasie-muzieken"?

Muziekmaatschappijen welke in plaats van gewone koperen instrumenten, boertige namaaksels van instrumenten uit hout, blik, stroo, enz. gebruikten. Een "fantasie-muziek", is dus een soort parodie van de gewone volksfanfare of van een harmonie op het plattelend.

De studie van de fantasie-muzieken draagt dus bij tot de kennis van den volkshumor en de volksmentaliteit in 't algemeen.

Gedurende de tweede helft der vorige eeuw waren de fantasie-muzieken zeer talrijk in Oost-Vlaanderen. De meeste van deze maatschappijen waren zoogenaamde "houten muzieken". Behalve de "Keelblusschers", van Hamme-Zogge telde de gemeente Hamme nog vijf andere maatschappijen van houten muziek op de wijken 't Heedt-, Spurt-, Broek-, Ardooistraat en Moerheide; Gent had zijn houten muziek "De Gewillige Buikvulders"; Nieuwkerke, Elversele, Waesmunster, Castel, Denderleeuw, Denderhoutem, Cherskamp, Geeraerdsbergen, Wetteren, Massemen-Kortenbosch, hebben eveneens een "houten muziek", gehad. De instrumenten van deze maatschappijen waren

gemaakt uit haagstronken " strobbers „ in het Zogsch dialect, en voorzien van eene fluit " feep „ genaamd, elk lid van de maatschappij vervaardigde zelf zijn eigen instrument. Soms waren deze instrumenten ge'verfd ; in 't groen zooals die van Hamme-Zogge, in 't zwart zooals die van het " Zwart Muziek „ van Haeltert. 't Gebeurde ook dat deze houten instrumenten niet eens voorzien waren van eene fluit en dat men er dan ook geen geluid kon mede verwekken, dan was het een " Stom Muziek „ zooals dat van Wieze.

Dan hebben wij een tweede categorie van fantasie-muzieken de " strooien muzieken „. Dergelijke maatschappijen hebben bestaan te Ressegem, Ninove, Welle, Hekelgem. De instrumenten van deze " muzikanten „ waren vervaardigd uit stroo ; strooien vlechtwerk of houten vormen sierlijk omwonden met stroo, en voorzien van " fepen „.

Bij de strooien muzieken evenals bij de meeste houten muzieken werd het gefluit van de " fepen „ begeleid door een paar gewone koperen blaasinstrumenten en een trommel.

Een derde soort fantasie-muzieken waren de " blikken-muzieken „. Wij kennen er enkele : de maatschappij " Alle spelen zijn ons Vermaak „ te Gent ; " Willen is Kunnen „ te Hamme ; " Spaarzaam vermaak is teeken van Verstand „ te Geeraardsbergen. De instrumenten vervaardigd uit blik hadden den vorm van de verschillende koperen blaasinstrumenten van eene gewone fanfare. Zoo ook de " Ijzeren-muziek „ ; " De Roode Harp „ van Gent en van het " Zinken muziek „ ; " De Vereenigde Vrienden „, eveneens van Gent.

De " houten en strooien „ muziek-maatschappijen versierden hun trommel en banier met hout en stroo ; de " blikken, ijzeren en zinken muzieken „ hadden blikken, ijzeren en zinken letters en versieringen op hun banier en metalen banden van denzelfden aard aan hun trommel en " grosse-caisse „.

Van een heel anderen aard waren de instrumenten van het " hoornen muziek " van Hamme-Meerstraat, met kenspreuk : " De Vereenigde Vrienden „. Deze muzikanten bliezen op horens van allerlei grootte, van geiten en van runddieren. De maat-

schappij : " De Vereenigde Vrienden „ schijnt een groote bloei te hebben gekend en men vindt haar bijna op alle programma's vermeld.

Voorzeker hebben " De Beste Gentenaars „ met hun " blazenmuziek „ de fantasie wel het verst gedreven. Opgeblazen ingewanden, varkensblazen, darmen, enz. voorzien van een " feep „, dat waren hun instrumenten. De bombardon van de gewone dorpsfanfaren was hier vervangen door een dikken-darm welke de muzikant over zijn schouder rond het lijf droeg !

Over de volgende fantasie-muzieken heb ik geen de minste inlichtingen kunnen krijgen. Ik heb alleen hun naam vermeld gevonden op verschillende programma's :

Het " beenen-muziek „, " Eendracht maakt Macht „ van Antwerpen.

Het " rieten-muziek „, " De Geestige Jongens van Gent „.

Het " glazen-muziek „, eveneens van Gent.

Het " diamanten-muziek „, (??) " De Wallebakken van Aalst „.

Het " blokken-muziek „, " Vermakelijk van Geest, goedaardig van Hert „, van Denderhoutem.

* * *

Wat E. Van der Straeten zegt over het ontstaan van de zangmaatschappijen in Vlaanderen, is ook van toepassing op de fantasie-muzieken. Vele zangmaatschappijen hadden hun ontstaan te danken aan het feit dat de vereeniging niet voldoende bemiddeld was voor den aankoop van muziekinstrumenten en dat de leden zich uit nood, moesten tevreden stellen met zang in plaats van muziek. (Le théâtre villageois en Flandre, I 254). Veruit de meeste fantasie-muzieken kwamen uit arme gehuchten of volkswijken, men had lust eene Muziek-maatschappij te stichten maar de aankoop van koperen instrumenten was te duur, een houten of blikken muziek was eene welkome oplossing. Enkele kenspreuken van fantasie muzieken : " Vermaak naar Vermogen „ (Hamme) ; " Spaarzaam vermaak, teeken van Verstand „ (Geeraardsbergen) ; " Kleine Onkost, Groot Vermaak „ (Denderhoutem), bevestigen deze stelling.

Vanwaar kwam nu het voorbeeld ? Welk was het eerste en het oudste muziek ? Hier blijven wij het antwoord schuldig. Het oudste ons bekende fantasie-muziek is dat van Hamme-Zoggo, gesticht in 1849. Naar welke aanleiding ? Zonder hulp of steun van de gemeente Hamme, hadden de Zoggenaars met eigen middelen en grootendeels met eigen handen hun kerk gebouwd. De kerk moest gewijd worden. Het was feest. Een zaak ontbrak nog om het feest op te luisteren, een muziek. De harmonie van Hamme wilden ze natuurlijk niet uitnoodigen en ze stichtten het "houten-muziek „. Zoo luidt de overlevering. Over hun kenpreuk : " De Keelblusschers „ wordt het volgende verteld : Op het naburige gehucht Hansevelde, gemeente Zele, was een brand uitgebroken, enkele Zoggenaars, leden van het " Houten-muziek „ liepen er naartoe om te helpen blusschen, maar dat was niet naar den zin van de boeren van Hansevelde, die onze mannen op een aframmeling onthaalden en ze terugjoegen. Om hun wrok te koelen " pakte „ ze talrijke " potten „ op hun terugtocht en kwamen gansch bedronken thuis. Vandaar hunne naam : " De Keelblusschers. Hoogst waarschijnlijk zuivere volksetymologie !

In 1858 hadden de Keelblusschers onderling ruzie gekregen en tot 1868 heeft de maatschappij opgehouden te bestaan. Hun standaard dagteekent van het jaar 1869. 't Zelfde jaar richtten zij ook een festival in, waaraan al de fantasie-muzieken van den omtrek deelnamen, en welke een ontzaglijken volkstoeloop verwekte, zooals men er sedert dien, volgens de overlevering in Zogge, geen meer gekend heeft. Den 13 Augustus 1873 vierden " de Keelblusschers „ het décoratiefest van hunnen directeur " ievervollen en kluchtigen leeraar in harmonie en zang „ naar aanleiding van zijn vijftigsten verjaardag. Op den vooravond werden de feestelijkheden naar oud gebruik aangekondigd met geschut, en den eigenlijken dag had er een optocht plaats van de plaatselijke maatschappijen en de fantasie-muzieken uit den omtrek ; den jubilaris werd een eere-medalie geschonken en bij die gelegenheid werd er afgelezen " een deftige redevoering „ door Mr V. " beroemden letterkundigen. „ In 1878 werd te Hamme-Zogge eene fanfare opgericht ; er was meer welstand gekomen en

men had de middelen gevonden koperen muziekinstrumenten te koopen. Nu was het houten muziek van geen tel meer, het werd uitgejouwd.

Ahoe! Ahoe!
 Wij zijn de strobbers moe
 De Keelblusschers, Ahoe!

Desniettenstaande bleven De Keelblusschers voet bij stek houden, maar zij verhaastten zich een zeer deftige kenspreuk te kiezen: "Vermaak naar Vermogen." Onder dezen naam is de maatschappij blijven voortbestaan tot 1914 en werd dit jaar terug heringericht.

*
 * *

Uit hetgene voorafgaat kan men reeds besluiten, dat er hier geen spraak is van eigenlijke muziek, noch minder van muziek-kunst. De uitvoeringen van de fantasie-muzieken bestonden dus gewoonlijk in het fluiten van volksdeuntjes. Volgens de overlevering had elk fantasie-muziek een kenmerkend deuntje, een "lijfstuk", dat haar eigen was.

Het lijfstuk van "De Keelblusschers," nu nog goed bekend, was "Sadere!"

SADERE!

Sa - de - re sa - de - re De
 ke - tel es ka - pot Sa - de - re Sa -
 de - re De ke - tel es ka - pot. En
 hout - je nie ka - pot ge - weest daer ou geen ka - le - ken in
 ge - weest! Sa - de - re Sa - de - re De ke - tel es ka -
 pot

Daarop volgt op den toon van trommelgeroffel :

Broekpatatten, Broekpatatten,
Met pellen van visch.
Eten de boeren, eten de boeren,
As 't kermis is !

Een paar andere volksliedjes welke veel succes hadden en gedurende vele jaren " gespeeld „ werden door het " Houtenmuziek, „ waren de volgende :

HIJ ZET ZIJN MUTS OP ZIJ!

Handwritten musical score for the song "Hij zet zijn muts op zij!". The score is written on four systems of two staves each. The first system contains the first line of lyrics: "En mijn lief heeft mij ver - la - ten en daal - om". The second system contains the second line: "en spant ik niet ! Mijn e - ten en mijn". The third system contains the third line: "sla pen en laak ik voor haal niet". The fourth system contains the fourth line: "Hij zet zijn muts op zij . hij trekt een oog op my ga . de". The fifth system contains the fifth line: "mee leid' hij ga . de mee leid' hij ba neen ik si val se zij .". The music is in a simple, folk-like style with a key signature of one flat and a common time signature.

II.

Er gebeuren vieze toeren,
Bij de jonkheid van ons land,
Principaal onder de boeren,
Mij dunkt dat Jan is heel plezant.

III.

En min lief is een spinder,
Eene spinder ja van stiel,
En hij spint om langs om minder,
En hij draegt een blauwe kiel.

EN IK BEN BLIJ !

Musical score for the song "EN IK BEN BLIJ !". The score consists of four staves. The first three staves contain the melody with Dutch lyrics. The fourth staff is a bass line. The lyrics are: "En ik ben blij en ik ben blij Dat ik mag hou-ven Dat ik mag hou-ven! En ik ben blij! en ik ben blij! Dat ik mag hou-ven den er-ten".

II.

En ja mee wie ?
En ja mee wie ?
Al met de dochter.
Al met de dochter,
En ja mee wie ?
En ja mee wie ?

Al met de dochter ja van Schele Mie !

En ten slotte dit liedje naar aanleiding van hunne deelneming aan het festival te Gent in 1868.

I.

Wie heeft er ooit een troep gezien
Zooals de Zogsche muzikanten ;
Het is een troep zeer vieze lién,
Ja allen van de vieste kwanten.

Refrein :

Boem la, Boem la la,
De Keelblusschers vivat.

II.

Zoo trokken zij onlangs naar Gent,
Om er een kampstrijd bij te wonen,
De Gentenaars waren content
Bij 't hooren van hun vieze tonen.

III.

Zij wonnen er den eersten prijs,
Alsook den prijs der meeste leden,
De Gentenaars beoordeelden zeer wijs,
Want zij wierden door niemand beneden.

Maar op de aanplakbiljetten en op de programma's van de fantaisie-muzieken vindt men gewoonlijk wat anders vermeld dan de volksliedjes, welke zij in werkelijkheid floten of zongen.

Een gedeelte van de titels van deze bekendmakingen zijn gewoon weg gecopiëerd van programma's van werkelijke muziek-uitvoeringen :

Ouverture " La Muette de Portici „

Pas redoublé triomphal.

(Op een programma van het zwart muziek : " De minnaars der Chope „ van Haeltert).

Mouvt. Marche der cantate Jacob van Artevelde, muziek J. A. Gevaert.

(Programma, houten muziek " Vrede en Eendracht „ Hamme-Moerheide).

Dat ging zoover dat de inrichters van de festivals in Hamme-Zogge tot tweemaal toe af te rekenen hadden met het gerecht voor miskenning van het auteursrecht.

Maar leute was de hoofdzaak en op de programma's vinden wij volgende uitvoeringen aangekondigd :

Ouverture. De spinazie groene kazak van Tistje Flinkaert. (zinspeeling op de groen-verkleurde redingote van J.-B. van Vossole) !

De groote krijgsbewegingen na den maaltijd van kletters met rapen, openingstuk door M. van den Bril.

Vermakelijke kwadril van 't jaar 7 voor al de oude vrouwen van Zogge en Meerstraat.

Hoog luzela nota of karoka, Mazurka voor Amazonen.

Prestissimo rigoletto stakato, oorkliertrekkend air uit het jaartal jaar VI.

Bij het nazien van de programma's en aanplakbiljetten was het mij opgevallen, dat er bij al die geparodiëerde titels zooveel verbasterd Italiaansch voorkwam. Van waar kwam dat? Wanneer een festival op touw gezet werd, was het den inrichters niet om doen in hunne bekendmakingen nauwkeurig aan te kondigen de airkens en liedjes, welke de deelnemende maatschappijen zouden ten gehore geven, maar een programma op te stellen zoo leutig mogelijk. Had een of ander maatschappij een komischen zet een leuke titel uitgevonden, de anderen aapten het na. Het houten muziek van Hamme-Zogge was wel het bloeiendste fantasie-muziek uit de streek en in vele punten werd haar voorbeeld nagevolgd. Rond de jaren 1880 had L. Van Driessche, toen voorzitter van het houten muziek van Zogge; eene reis gedaan naar Italië en had een paar woorden Italiaansch en enkele spreuken onthouden, welke hij te pas bracht bij het opstellen van de programma's. Volgende titel b. v. *Mazurka accelerando* „ *L'avarò non fa miente, beve se non quando tira le calza su terra d'altrui* „ vindt men terug op programma's van Denderhoutem, Hamme-Ardoy, St Anna en Antwerpen.

Merkwaardig zijn de rhetorische titels welke getuigen dat er van den geest van onze oude rederijderskamers is overgegaan in de fantasie-muzieken.

De Hoogmoed déjeuneert met valschen roem, dineert met schande en soepeert met wanhoop. (Cherscamp).

Waarheid blijft groen, valscheit verdroogt spoedig. (Wieze).

Romaan : hoe Soerandel aan de deur gezet wordt door Olivier, groote vreugde door onherstelbaar verlies. (Hamme).

Dezelfde geest spreekt ook uit de didaktische kenspreuken van deze maatschappijen :

Het fantasie-muziek van Nieuwkerken : *Geringheid schendt geen eer* — heeft op haar programma : *Eenen meloen en een vrouws-persoon zijn moeilijk om kennen.*

Cherscamp : “ *Al wat blinkt is geen goud* „ kondigt de melodie aan : *Een onschuldig vermaak hoeft niet te blozen.*

Het houten muziek van Hamme, wijk 't Heedt, speelde in 1896 te Elversele een mazurka : *Prijst de zee en blijft aan land, prijst de meiskens en blijft jong.*

Tenslotte geven wij hier een afschrift, van de bekendmaking van het festival voor fantasiemuzieken te Castel in 1874.

MET TOESTEMMING DER GEMEENTE-OVERHEID.

Gemeente Moerzeke, Gehucht Castel.

KLUCHTIG MUZIEK AAL FEEST
op 26 April 1874.

ter gelegenheid der plechtige inwijding van de Societeit
« Pootjes zullen Boompjes worden ».

SCHIKKINGEN :

Art. 1. De holle griet van Castel zal het feest van 's morgens vroeg met een oorverdoovend gerucht aankondigen.

Art. 2. De gebouwen zullen, indien het schoon weder is, bevlagd en versierd worden.

Art. 3. De stoet zal ten 3 ure namiddag bijeen vergaderen op de *Vijgenmarkt*, tegen het ondermutsen fabriek van Mijnheer Scheirlings. en daarna de volgende straten doortrekken : 1° *De Kwadevrouwenstraat* ; 2° *De Verkeerstraat* ; 3° *De Zottekousstraat* ; 4° *De Beddezeekersstraat* en misschien *het Hespandievenstraatje*,

Art. 4. Het Sliddermuziek van Castel, " *Pootjes zullen boompjes worden* „ zal het feest openen op eene daartoe opgerichte estrade, met het wijd vermaard stuk : *Patatten met zoete melksaus*, gecomposeerd door *Madame Pinkoog*, ofwel de marsch der *verdoemde zielen*.

Art. 5. De stukken zullen gedurende de uitvoering onpartijdig door twee vermaarde muziekmeesters, die 's noemens hun meester nog niet gevonden hebben, gekeurd worden.

Art. 6. Aan iedere deelnemende maatschappij zal een zilveren gegraveerd eeremetaal geschonken worden.

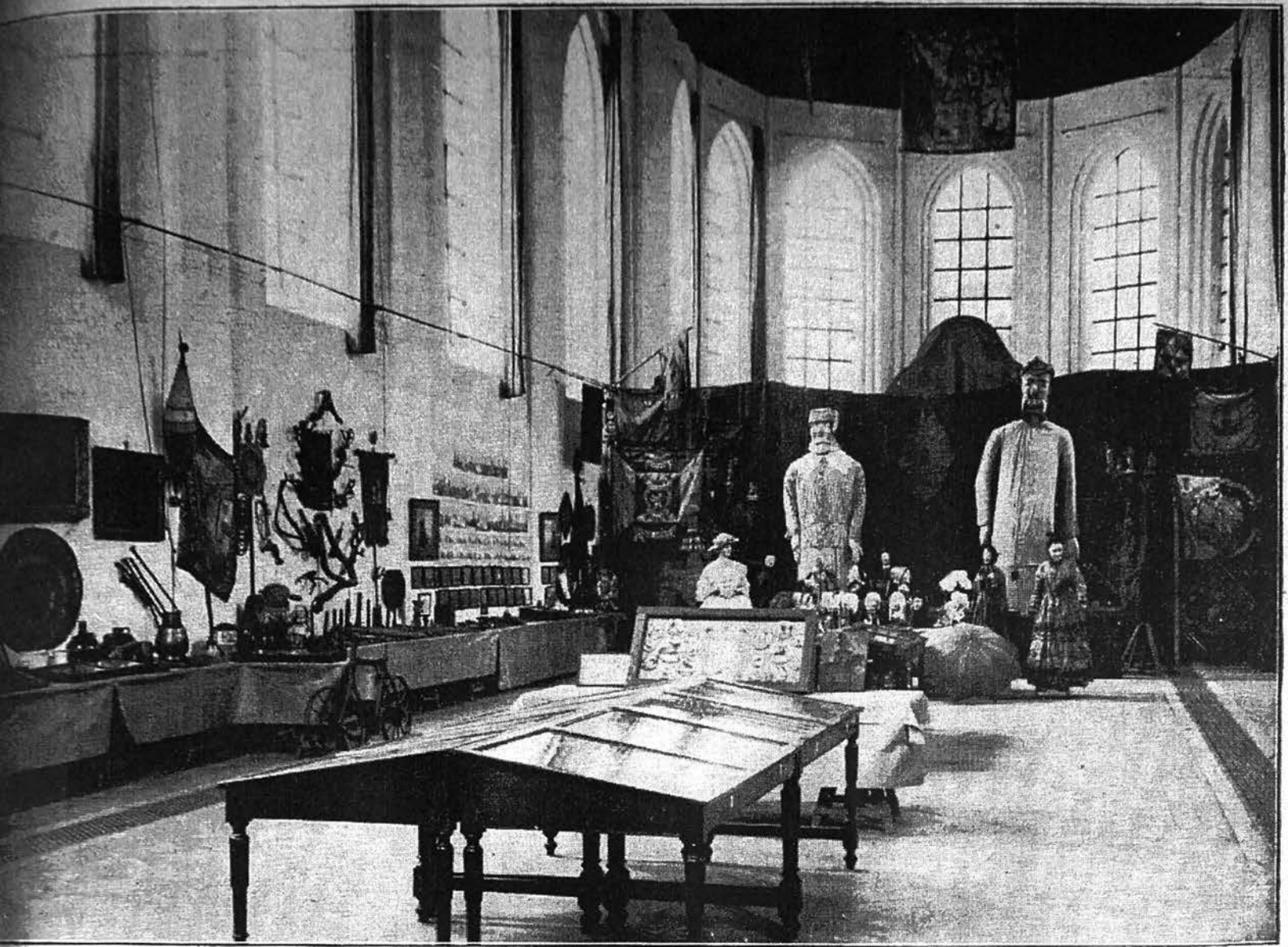
Art. 7. Er zullen ook verscheidene volksspelen plaats hebben, zooals om het eerst in de herbergen, enz.

Art. 8. Ten 9 uur 's avonds Prachtig Vuurwerk aan den Castelschen dijk en verders ieder in zijn huis.

Art. 9. De Aftochtsklok zal niet geluid worden voor dat den laatsten stuiver verteerd is.

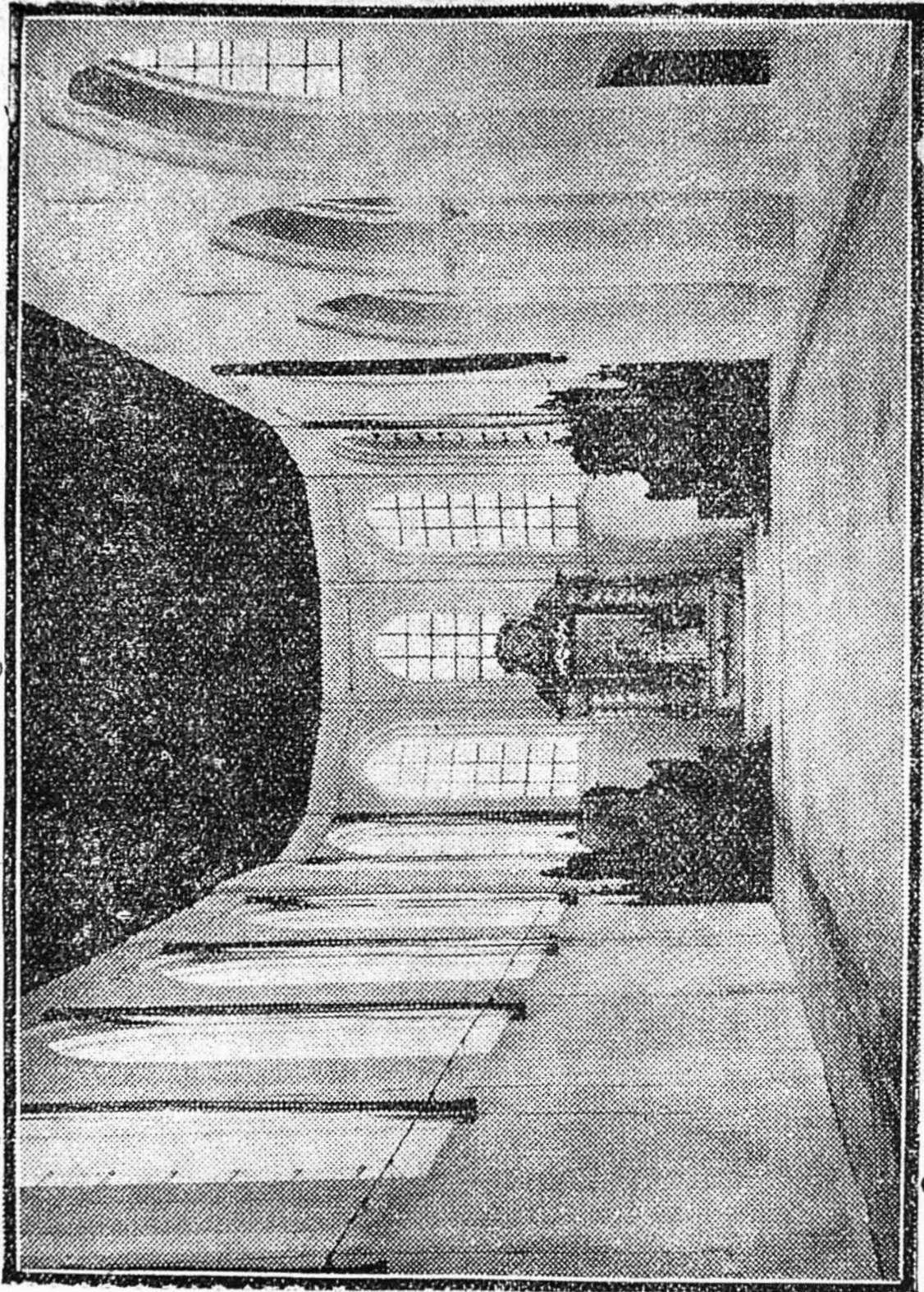
Art. 10. Alwie dien dag zou twisten of vechten, zal aanstonds door de politie zijn broek uitgetrokken worden en in zijn vliegende vanen naar huis gejaagd worden.

M. De Meyer.

Gezicht op de hoofdbeuk (reuzen der Heuvelpoort, kleederdrachten, houten muziek, enz.)

Gezicht op het koor van de gewezen Kerk der Geschoeide
Karmelieten, thans Folklore-Museum.